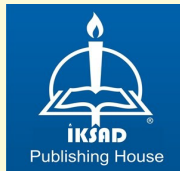

IRAK VE SURİYE'DE OTORİTER REJİMLER (1970-1990)

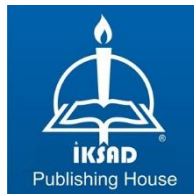
Dr. Müge PALANCI

IRAK VE SURIYE’DE OTORİTER REJİMLER (1970-1990)

Dr. Müge PALANCI

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14066360>

Copyright © 2024 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed
or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,
except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic
Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2024©

ISBN: 978-625-367-920-0
Cover Design: İbrahim KAYA
November / 2024
Ankara / Türkiye
Size = 14,8x21 cm

ÖNSÖZ

1918'de Osmanlı İmparatorluğu'nun 1. Dünya Savaşı'nı kaybetmesinin ardından, Ortadoğu toprakları batılı güçlerce paylaşılmaya başlanmıştır. Bu paylaşım beraberinde "yapay uluslaşma" sürecini getirmiştir. Bu yapay uluslar 2. Dünya Savaşı 'ndan da paylarını aldılar. Burada payını alan önemli ülkelerden biri Irak, diğeri ise Suriye idi.

Irak ve Suriye batılı güçlerin "böl-parçala-yönet" politikalarıyla birlikte tarih boyunca bir birlik oluşturamayan iki devlettir. Özellikle Arapların Haziran Savaşında İsrail karşısında aldıkları yenilgi ile içine kapanmış Suriye ve Irak rejimlerinde köklü ve kalıcı değişiklik meydana gelmiştir. Bu her iki ülkede de 1967 yenilgisiyle toplumsal kargaşa ile birlikte istikrarsızlık artmıştır. Her iki ülkedeki rejimler darbeler ile devrilmiş olup, 1970 sonrası Suriye'de Hafız Esad; Irak'ta ise Saddam Hüseyin 1968'de siyasetin güçlü adamları olarak ortaya çıkmışlardır.

Suriye ve Irak rejimleri otoriter yapıdadırlar, güçlerini ordudan ve Baas Partisi'nden almışlardır. Her iki rejimde sosyalist ekonomik politika izlemekle beraber, milli servet açısından farklılıklara sahip olmuşlardır. Örneğin; Suriye'nin petrol gelirleri Irak'inkinden az olmuştur. Bilinmektedir ki;

Ortadoğu bölgesinde Irak'ın petrol retimi Basra Körfezi'nde Suudi Arabistan'dan sonra ikinci gelmektedir.

Suriye ve Irak'ta 1970'de başlayan iki diktatörlük dönemi bu iki ülkeyi batılı glerin etkisi ve aynı zamanda kendi içlerindeki farklılıkların çatışmasıyla, Ortadoğu'da hakim olan otoriter rejimlerin varlığının somut rneği haline getirmiştir.

Bu alışma da Suriye ve Irak'ı incelememin sebebi, günümüzde de Ortadoğu'nun bu iki önemli ülkesinde bulunan istikrarsızlık ve otoriter yanlığın devam etmesi olmuştur. Bu anlamda yakın geçmişe dair önemli bir örnek teşkil ediyor olmaları en başlıca sebeptir.

Çalışmamda emeği geçen değerli danışmanım, Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu'na şükranlarımı sunuyorum. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı ğretim yeleri Doç. Dr. Hakan Güneş'e, Sn. Prof. Dr. zgn Erler'e katkılarından dolayı teşekkür ederim. Bu süreçte teknik desteğiyle bana yardımcı olan arkadaşlarım Sn. Aşlıgl Yaymaz'a ve Ufuk Arslan'a teşekkürü bir borç bilirim.

Müge Palancı

İstanbul, 2024

KISALTMALAR

S.S.C.B: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

A.B.D: Amerika Birleşik Devletleri

B.k.z: Bakınız

Çev. Çeviren

B.A.C: Birleşik Arap Cumhuriyeti

Nazi: Nasyonal Sosyalist Parti

D. K. K. : Devrim Komuta Konseyi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
KISALTMALAR	iii
İÇİNDEKİLER	v
GİRİŞ	9
BİRİNCİ BÖLÜM	27
İRAK'TA OTORİTER REJİMLER 1970-1990	27
1.1. ORTADOĞU VE İRAK	27
1.1.1. Genel Bakış.....	27
1.1.2. Osmanlı Yönetiminde Irak.....	28
1.1.3. I. ve II. Dünya Savaşları'nın Irak'a Etkisi.....	29
1.1.3.1. İki Savaş Arası Dönemde Irak: Sözde Bağımsızlık	31
1.1.3.2. II. Dünya Savaşı'nın Irak'taki Etkileri.....	32
1.2. Irak'ta Baas Parti'sinin Tarihsel Gelişimi ve Otoriter Diktatörlük Örneği Olan Saddam Hüseyin İktidarı.....	33
1.2.1. Baas Partisi (Hızb el-Ba'assel-Arabi el-iştiraki)....	34
1.2.2. Irak'ta Baas Parti'sinin Oluşumu Ve İktidara Gelişi.....	35
1.2.3. Irak'ta Saddam Hüseyin Rejimi	37
1.2.3.1. 1980-1990 Yılları Arası Saddam Hüseyin İktidarı.....	40

1.3. Irak'ın Sosyal Ve Etnik Yapısı	42
1.3.1. Etnik Ve Dini Farklılıklarının Siyasal Yaşama Etkisi	44
İKİNCİ BÖLÜM	27
SURİYE'DE OTORİTER REJİMLERİN PEKİŞMESİ 1970-1990	27
2.1. Suriye'nin Geçirmiş Olduğu Dönüşüm (1920-1945)	27
2.2. Suriye'nin Siyasal Dinamiği: Baas Partisi.....	29
2.2.1. Suriye'de Baas İdeolojisi	32
2.2.2. Baas Partisi'nin Üç Kutsalı	34
2.2.2.1. Birlik.....	34
2.2.2.2. Özgürlük.....	34
2.2.2.3. Sosyalizm	35
2.2.3. Suriye'de Baas İdeolojisinin İç Politikaya Etkileri	35
2.2.3.1. Hafız Esad İktidarı ve Baas Partisi.....	37
2.3. Suriye'nin Sosyal Ve Etnik Yapısı	39
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	41
SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SURİYE VE IRAK'IN KARŞILAŞTIRILMASI (1970-1990)	41
3.1. Irak ve Suriye'nin Siyasal Hayatı: Kesişen ve Farklılaşan Noktalar	41
3.1.1. Irak ve Suriye'de Darbeler Dönemi.....	43
3.1.1.1. Irak'ta Darbeler Dönemi.....	43

3.1.1.2. Suriye'de Darbeler Dönemi	45
3.1.1.3. Ordunun Irak ve Suriye'deki İktidara Etkisi.....	46
3.1.1.4. Irak ve Suriye'de Baas Partisi'nin Karşılaştırılması.....	49
3.1.2. Saddam Hüseyin Ve Hafız Esad İktidarlarının Yönetim Açısından Benzer Ve Farklı Tarafları.....	50
3.2. Irak ve Suriye'deki Toplumsal, Etnik Ve Dini Farkların Ülkelerin Yönetimine Etkisi: İç Dinamikler Faktörü.....	55
SONUÇ	58
Bibliyografya	59

GİRİŞ

Ortadoğu, tarihin her döneminde coğrafi konumuyla önemli siyasi, kültürel, sosyal gelişmelerin yaşandığı bir bölge olmuştur. Mezopotamya bölgesi dünyanın ilk önemli yerleşim merkezlerindedir. Osmanlı, Roma, Bizans, Sasaniler gibi büyük medeniyetlere sahne olmuştur. Ortadoğu toprakları ayrıca üç semavi dinin doğduğu ve yayıldığı medeniyet alanıdır. Bölge, dinsel ve tarihsel nedenler yanında ekonomik anlamda da son derece hayati bir öneme sahiptir.

Tarihte Ortadoğu sahnesini diğerlerinden belirgin bir şekilde ayıran iki farklı özelliği vardır; çeşitlilik ve süreksizlik. Ortadoğu olarak bilinen coğrafya ve siyasal sistem, iki devletin yani İngiltere ve Fransa'nın kontrolünde ortaya çıkmıştır. Bu iki devlet, bölgeyi I. Dünya Savaşı 'nda işgal etmişler, daha sonra bu işgallere uygun düşecek şekilde bölgenin stratejik noktalarını ve doğal kaynaklarını kendi aralarında paylaşmışlardır. Ortadoğu devletlerinin temelinde Fransa'nın (Fas, Cezayir, Tunus, Suriye, Lübnan) ve İngiltere'nin (Mısır, Ürdün, Irak, Körfez ülkeleri) izleri bulunmaktadır.¹

---

¹ Sait Yılmaz, **Irak Dosyası**, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2011, s.1.

Ortadoğu'nun sömürge kaderi 1798 Fransız Devrimi'nden dokuz sene sonra Mısır'a kabus gibi çöken Fransız donanmasıydı. Daha sonra bunu Britanya Kuşatması izledi. Ortadoğu için Mısır önemliydi çünkü dünyanın ilk pamuk vadeli işlemler piyasasının kurulduğu bu şehir, küresel kapitalizm için hayati bir yere sahipti.²

Osmanlı devletinin bölgede gücünü kaybetmesi, İngiltere ve Fransa'nın daha sonra Amerika'nın bölge üzerinde rol oynaması bölgenin kaderini değiştirmişti. 1.Dünya Savaşı sonrası suni haritalar dahilinde yeni devletler ortaya çıkarıldı. Kurulan bu ülkelerde İngiltere ve Fransa'nın isteği üzerine otoriter rejimler başa getirilmişti. Bu mücadelenin temelinde dünya petrol rezervlerinin üçte ikisinin, doğalgaz rezervlerinin yarısının Ortadoğu'da bulunması yatmaktadır.

1916 yılı Ortadoğu topraklarının kaderi açısından önemli bir yıl olmuştur. Ortadoğu'nun bugünkü sınırlarını şekillendiren Fransa ve İngiltere arasında Sykes- Picot Anlaşması yapıldı. Bu anlaşmaya göre yeni yapay devletler kuruldu. Sykes- Picot Hattı denilen bu sınırlar, dönemin iki önemli gücü olan Fransa ve

---

² Koray Çalışkan, "Ortadoğu Siyaseti ve Toplumlarını Anlama Yolları", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, İstanbul, Cilt 39, s.4, Ekim 2008

İngiltere'nin bölgeye bakışını yansıtıyordu. Bu anlaşma sonucunda kurulan devletlerden Irak, Ürdün, Filistin, İngiliz bölgesi; Suriye, Lübnan ise Fransız bölgesi olmuştur.

1.Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda Ortadoğu'da istikrarsızlık devam ediyordu. 1920-1932 yılları arasında özellikle Irak, Suriye, Mısır gibi ülkelerde karışıklık devam etmiştir. Bu karışıklıklar sürerken 1945 yılında Arap ülkeleri bir araya gelerek "Arap Birliği" örgütünü kurdular. Bu örgüt milliyetçilik duygularının artmasına sebep oldu. Bunun sonucu olarak Irak, Suriye, Ürdün ve Lübnan'ın bir tek ülke olarak birleşmesi düşüncesi ortaya atıldı. Fakat bu düşünce çok uzun ömürlü olmadı.

Ortadoğu'da istikrarsızlık devam ederken, Batı 2. savaşına hazırlanıyordu. Bir tarafta İngiltere, Fransa, ABD ve diğer tarafta Sovyetler Birliği savaşın tarafları olurken 2. Dünya Savaşı'na Ortadoğu 'yu da dahil edilerek, büyük güçler bu toprakları elinde tutmaya çalışıyorlardı. 2. Dünya Savaşı sonunda İngiltere yerini ABD'ye bırakırken, ortaya 1990'a kadar devam edecek iki kutuplu sistem çıkmıştı. Artık büyük ölçüde Ortadoğu politikalarını ABD yönetecekti. Yani büyük güçlerin Ortadoğu üzerindeki paylaşım ve çıkar mücadelesi Soğuk Savaş döneminde de devam edecekti.

Ortadoğu'nun bir parçasını oluşturan Irak ve Suriye yüzyıllar boyunca büyük glerin paylaşım planlarının ana merkezlerini oluşturmuşlardır. Irak, uzun dönem İslam dünyasının merkezi olan, bilim ve kültür ülkesidir. Irak, M. 7.Yüzyıla kadar Sümer, Akad, Babil ve Asurlann elinde kalmış, bu yüzyılda ise Perslerin eline geçmiştir. Ayrıca Bizans, Roma, Grek gibi diğer medeniyetlere sahne olmuştur. İslamiyet'le birlikte Müslümanlar bu bölgeye hakim olmuşlardır. Irak'ta farklı etnik gruplar uzun yıllar bir arada yaşamışlardır. Uzun dönem Osmanlı'nın elinde kalan Irak 1. Dünya Savaşı sonrası İngilizlerin eline geçmiş ve Basra, Musul, Bağdat birleştirilmiş, bir ulus-devlet oluşturulmuştur. 1920 San-Remo Konferansıyla tamamen İngiliz mandasına girmiştir.

Irak, içindeki karışıklık devam ederken 2. Dünya Savaşı'na da girmedi ve 1932'de İngiltere, Irak'a sözde bağımsızlık tanıdı. 1958 yılı Irak için önemliydi nk kanlı bir darbe sonucu cumhuriyet ilan edildi.

Cumhuriyeti ilan eden Kasım'ın ömrü uzun olmadı. nk Sosyalist Arap Baas Partisi 1963'te yönetimi ele geçirdi. Daha sonra ülke darbelerle yönetilmeye devam etti. 1979'da iktidara Saddam Hüseyin geldi ve 2003 yılına kadar devam edecek bir otoriter rejim başladı. Baas partisinde önemli bir yeri olan

Saddam Hüseyin, İnan ile 1980 Savaşını başlattı. 8 senelik kanlı savaş bittiğinde Irak halkı yorgundu.

Saddam Hüseyin 1990'da Kuveyt'i işgal etti Kuveyt'ten Irak'ın çıkmaması üzerine ABD, Irak'ı vurmaya başladı ve bunun neticesinde Körfez Savaşı başladı. En sonunda Irak 27 Şubat 1991'de Kuveyt'ten çıkmaya ikna oldu. Fakat bu olay Batıyı tedirgin etmişti. Saddam Hüseyin'in diktatör tavırları 2003'te ABD'nin Irak'a müdahalesiyle sonuçlandı. Bu müdahalenin sözde nedeni "demokrasi" idi.

Ortadoğu için bir diğer önemli ülke Suriye'dir. Suriye Ortadoğu'da önemli stratejik öneme sahip olup, coğrafi konumu, farklı mezhep ve etnik grupları barındırması, karmaşık dış politik bağlantıları sebebiyle bölgenin "fay hattı" konumundadır.

Irak gibi uzun yıllar Osmanlı yönetiminde kalan Suriye, 1.Dünya Savaş'ında Fransa'nın mandası olmuş; bu ülkenin böl-yönet politikasıyla uzun yıllar istikrarsızlık yaşamıştır. 2. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Fransa, Suriye'deki karışıklığı biraz olsun önlemek amacıyla 1946 yılında Suriye'ye bağımsızlık vermiştir.

Suriye, savaş sonrası yıllara denenmemiş parlamenter kurumlar ve yönetme görevlerine alışkın olmayan bir siyasal

liderlikle girdi.³ Özellikle ülke içindeki etnik ve dini farklılıkları vurgulamış olan Fransız etkisi halen ülkenin üzerindeydi. Ülke üst üste askeri darbe yaşadı ve bu siyasal istikrarsızlığı gittikçe arttırdı.

Baas (düz anlamıyla "diriliş"), Ortodoks Hıristiyan olan Mişel Eflak ve Sünni Müslüman olan Selahaddin el-Biter tarafından kurulmuştur. 1946'da Suriye bağımsızlığını alırken, Baas resmi parti olmuştu. Baas partisi yeniden doğuşun tek yolunu "toplumsal devrim" olarak görüyordu.⁴

Baas Partisi kendi içinde çelişkiler ve iktidar mücadelesi yaşayarak 1970 yılına kadar gelmiştir. 1970 yılında ise Hafız Esad, Salah Cedit yönetimine karşı askeri darbe yaparak iktidarı ele geçirmiştir. Hafız Esad, rejimin milliyetçi sosyalist çizgisini değiştirmemiştir. Bu daha çok "Esad usulü bir totalitarizm" olarak adlandırılmıştır.

Esad hem batı, hem de Ortadoğu topraklarındaki diğer liderlerle uzun süreli çekişmeler yaşamıştır. Suriye batıdan aldığı istikrarsızlığı, kendi bağımsızlığı içinde devam ettirmiştir.

---

³ William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008 s.361.

⁴ William L. Cleveland, **a.g.e.**, s.362.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın amacı, Ortadoğu'nun iki önemli devleti olan Irak ve Suriye'de gelişen otoriter rejimler ve bunların kökenlerini tarihsel süreç içinde ele alınıp 1970-1990 yılları arasında başta olan Saddam Hüseyin yönetimi ve Hafız Esad yönetiminin incelenmesi olacaktır.

Birinci bölümde, Osmanlı yönetiminde ve sonrası Irak, bu coğrafyadaki siyasi yapı, Baas Partisi ve yönetim biçimi ele alınarak Irak halkının etnik ve dini yapısı incelenecektir. Saddam Hüseyin dönemi otoriter rejimin Irak'ın kaderi üzerindeki etkisi ortaya konulacaktır.

İkinci bölümün ana konusu ise Suriye iktidarı Baas Parti'sinin kuruluşu ve Hafız Esad dönemi ele alınıp, Suriye halkının sosyal yapısı incelenecektir. Üçüncü bölüm ise, birinci ve ikinci bölüm ışığında oluşturulacak olup, Suriye ve Irak devleti ile etnik ve dini yapı karşılaştırılacak ve sonunda hangi ülkede bütüncül bir yapının olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2015 Dünyasında Irak'tan geriye ABD sonrası karışık, istikrarsız Kuzeyi ve Güneyi bölünmüş bir yapı kalmıştır. Suriye'de ise iktidarı 2000 yılında devir alan Besar Esad ailesi baskıcı ve otoriter iktidarı sürdürmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İRAK'TA OTORİTER REJİMLER 1970-1990

1.1. ORTADOĞU VE İRAK

1.1.1. Genel Bakış

Ortadoğu dünya politikalarına yön veren Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında önemli stratejik konumuyla tarih boyunca dikkati üzerine çeken bir coğrafya olmuştur.

İrak, Ortadoğu topraklarında tarih boyunca stratejik konumuyla, birçok medeniyete ev sahipliği yapmasıyla önemli bir Ortadoğu ülkesi olmuştur. Ülke, Basra Körfezi'nin kuzeybatı ucunda yer alan; kuzeyde Türkiye, doğuda İran, güneydoğuda Basra Körfezi, güneyde Kuveyt ve Suudi Arabistan, batıda Ürdün ve Suriye ile komşudur.

Mezopotamya'nın bu önemli ülkesi dünya petrol rezervlerinin % 11'ine sahiptir.⁵ Ortadoğu petrolünün Avrupa ve Asya'nın enerji ihtiyaçlarının büyük bir bölümünü karşılamaktadır. Batı Avrupa'da tüketilen petrolün % 75'inin, Japonya'da tüketilen petrolün % 90'ının Ortadoğu'dan geldiği bilinmektedir. Petrol, halka göre Irak'a lanet getirmiştir.

---

⁵ Sait Yılmaz, **a.g.e.**, s.21.

Irak aynı zamanda Ortadoğu coğrafyasında içlerinde barındırdığı farklı etnik gruplar, dini yapısı ile de göze çarpmaktadır. Nüfusunun yansından fazlasının Şii olduğu Irak'ta mezhep çatışmaları ile Kürtlerin özerklik ve bağımsızlık talepleri ülkedeki karışıklığın en önemli nedenlerindedir.

1.1.2. Osmanlı Yönetiminde Irak

Tarih boyunca birçok devletin istilasıyla karşı karşıya kalmış olan Irak 1534'te Osmanlı'nın himayesine girmiştir. 1918'e kadar Osmanlı himayesinde kalmıştır.

Irak'ın Osmanlı himayesine girmesine yardımcı olan olay, Şii'lik ve Sünnilik arasındaki farkın Safevi Devleti döneminde yaratılması olmuştur. Safaviler kendi iktidarlarını bu mezhep farklılığına dayandırıp oluşturmuşlardır.⁶ Irak'ta Osmanlı devleti Ortaçağ'ın sonlarından 20. Yüzyıla kadar "idari ve siyasi açıdan kesintisiz olarak varlığını sürdüren tek devlet olmuştur.

Osmanlı idari bölünmesinde, coğrafi ad olarak Bağdat ve Basra'ya "Irak", Musul bölgesine "El Cezire" adı verilmiştir. İngiliz mandalığı döneminde Osmanlı'nın üç eyaleti olan Bağdat,

---

⁶ Behçet Kemal Yeşilbursa, "Geçmişten Günümüze Irak Meselesi", **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:29, Temmuz 2009, s.2.

Basra, Musul birleştirilerek buraya "Irak" denilmiştir.

Osmanlı döneminde Irak, yönetim geleneği ve iktidarı kullanım açısından Özerk bir bölge olmuştur. Osmanlı döneminde Irak'ta halkın ekonomik ve sosyal hayatına müdahale meydana gelmemiştir.

1.1.3. I. ve II. Dünya Savaşları'nın Irak'a Etkisi

Günümüzde Irak'ta ortaya çıkan sorunların bugünün sorunu olmadığı gerçeği herkesin malumu olan bir konudur. Emperyalizm yüzünü, özellikle I. Dünya Savaş'ından bu yana farklı adlar ya da iddialarla göstermiştir.⁷ Irak'ta I. Dünya Savaşı sonrası emperyalizm kendini "manda" rejimi olarak göstermiş ve aslında bu gelecek tarihlerde Irak'ın kaderi üzerinde değişik sonuçlar ortaya çıkarmıştır: istikrarsızlık ve otoriter yanlık gibi. Irak'ı işgalle kalmayan İngiltere burada mezhebe ve ırka dayalı iç çatışmaların artmasına neden olan politikalar ile yönetmiştir. 1. Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra Irak, etnisite, mezhepçilik ve sosyal sınıfların karmaşık bir kesişimi olarak ortaya çıktı.⁸ Bu yapılanlar Irak'ta iç savaşa ve huzursuzluğa

---

⁷ Kadir Kasalak, "Irak'ta Manda Yönetimi Kurulması ve Atatürk dön. Türkiye-Irak İlişkileri" **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Ankara, Genel Kurmay Basımevi, Sayı 9, Şubat 2007, s.187.

⁸ ilan Pappe, **Ortadoğu'yu Anlamak**, İstanbul, NTV Yayınlan, Ocak, 2009,

neden oldu. Ayaklanan Irak halkına 1932 yılında sözde bağımsızlık verildi.

2. Dünya Savaşı'na kadar geçen süre zarfında Irak birçok darbe yaşamış olup, başlarda 2. Dünya Savaşı'na dahil olmamıştır. Savaş boyunca İngilizlerin hakimiyetinde kalan Irak 1943 yılında, Almanya, İtalya ve Japonya'ya savaş ilan etti. Fakat ülkede bulunan karışıklık ve isyan devam etmekteydi. 1950'li yıllarda Irak'taki siyasi yapı iki ana gruba yayılmıştı. Biri Nuri Said'in başını çektiği İngiltere yanlılarının bulunduğu muhafazakar grup, diğeri ise milliyetçilerin ve sosyalistlerin oluşturduğu ikinci grup. 1945 sonrası dönemde iki kutuplu sistemin başlamasıyla İngiltere'nin Ortadoğu üzerinde hakimiyetini kaybettiğini, ABD'nin etkisini arttırmaya başladığını görmekteyiz. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası Musul'daki petrol rezervleri ABD için önemli bir odak noktası olmuştur ve bu büyük ölçüde Irak'ın kaderinde etkili rol oynamıştır.

1.1.3.1. İki Savaş Arası Dönemde Irak: Sözde Bağımsızlık

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1918 Ekiminde bölgeden çekilmesiyle beraber Basra, Bağdat ve Musul'u hemen işgal eden İngiltere, 1920 Nisan'ındaki San Remo kararları doğrultusunda bu üç ili "Irak Devleti" altında birleştirerek manda yönetimi altına aldı.⁹

Irak içerisindeki farklı unsurların ayaklanmalarına karşı önlem almakta zorlanan İngiltere çözüm olarak halkın benimseyeceği bir iktidar arayışına girmiştir. Bu kişi Faysal'dı. Faysal Irak halkının kolayca kabul edeceği bir kişiydi.¹⁰

Bu dönemde İngiltere Irak ile iki anlaşma imzalamıştır. 1922'de imzalanan anlaşma ile Faysal yönetimine içişlerinde özerklik tanınmıştır. Bir diğer anlaşma ise 1930'da imzalanmıştır. Fakat bu iki anlaşmada Irak'a kesin bağımsızlık tanınamıştır. Irak 1932 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazanmış olsa da İngilizlerin bölge üzerindeki hakimiyeti devam etmiştir.

---

⁹ Tayyar An, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, İstanbul, Alfa Yayınları, Ekim, 2004, s.173.

¹⁰ William L., Cleveland **Modern Ortadoğu Tarihi**, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008, s.232

Faysal'ın 1933'teki ölümü sonrası Irak'taki kısa süreli istikrar, yeni politikacılar arasındaki iktidar mücadelesine bırakmıştır. Politikacıları birbirinden ayıran özellik İngiltere'ye karşı takınılacak tavır ile ilgiliydi. Fakat 1939 II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi Irak'taki ayrıma daha da dikkat çekmekteydi. Bir tarafta Nazi yanlısı grup, diğer tarafta ise Irak'ın İngiltere tarafından II. Dünya Savaşı'na girmesini destekleyen grup vardı.

1.1.3.2. II. Dünya Savaşı'nın Irak'taki Etkileri

II. Dünya Savaşı sonrası iki kutuplu dünya düzeni başlaması üzerine bir tarafta ABD, bir tarafta ise Sovyetler Birliği'nin etkisi gözlenmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu sistem Irak ve diğer Ortadoğu ülkelerini etkilemiştir.

1958 senesi Irak için önemli bir sene idi. General Kasım tarafından düzenlenen kanlı darbe ile Irak'ta monarşi sona ererken, Irak politikası Baas'ın etkisinin arttığı bir döneme girmiştir. Irak II. Dünya Savaşı sonrası bir süreliğine Doğu Bloğuna yakınlaşmıştır.

General Kasım'ın Sovyetlere yönelmesi ABD'yi tedirgin etmiştir. Kasım yönetimindeki Irak'ta her ne kadar cumhuriyet

ilan edildi gibi görünse de bu daha çok Kasım'ın diktatörlüğü gibi olmuştur. Ayrıca Kasım 1961 'de kurulan Birleşik Arap Curnhuriyet'ine girmeyi de reddetmiştir.

Öte yandan 1958 sonrası Irak'ta Baas Partisi etkili olmaya başlamıştır. 8 Şubat 1963'te Kasım' a karşı bir darbe gerçekleşmiş Baasçılar denetimi ele geçirmiştir. Irak'ta siyasi darbeler ve istikrarsızlık 1979 yılında Saddam Hüseyin başa gelene kadar devam etmiştir. Saddam Hüseyin'in başa gelmesiyle uzun süren otoriter yönetim 2003 tarihine kadar Irak'ta devam ederken, Irak halkı bir kez daha "demokrasi" kavramına darbe almıştır.

1.2. Irak'ta Baas Parti'sinin Tarihsel Gelişimi ve Otoriter Diktatörlük Örneği Olan Saddam Hüseyin İktidarı

Ortadoğu'da dış aktörlerin ve Arap toplumlarının kendi iç dinamiklerinin etkisiyle iki dünya savaşı arası dönemden başlayarak bağımsızlıklarını kazanan Arap devletlerinde genel olarak otoriter rejimler ortaya çıktığını görebiliriz. Geleneksel, anayasal monarşiler, askeri, yan diktatörlükler, hanedanlık biçimini almış tek parti yönetimlerin hepsi, siyasi iktidarın değişimine karşı gelmiş otoriter rejim tipolojisi içerisinde yer

almaktadırlar.¹¹

İngiltere'nin kendi çıkarları doğrultusunda yarattığı Irak, bağımsızlıktan cumhuriyetin ilanı ve sonrasında da birçok darbe yaşamış ve maalesef her geçen gün otoriter rejimlerin baskısında kendi benliğine hala kavuşamamıştır. Bu bağlamda 1958'de Kasım'ın Irak'taki kanlı darbesi sonucu monarşinin bitmiş olması bir son muydu, bir kurtuluş yolu muydu, yoksa başka kanlı olayların başlangıcı mıydı bilinmemektedir.

Sanırım yukarıdaki sorunun cevabı 1963 yılındaki Baas yanlısı grubun bir diğer kanlı darbesinde ve sonrasında 20 yıllık otoriter bir rejimi devam ettirecek olan Saddam Hüseyin iktidarında gizlidir.

1.2.1. Baas Partisi (Hızb el-Ba'assel-Arabi el-iştiraki)

Baas'ın Türkçesi yeniden "doğuş"tur. Bu anlamda Arap halkının yeniden ortaya çıkışını amaçlayan bir parti anlatılmak istenmektedir. Bu açıdan alınınca "Sosyalist Arap Baas Partisi" hem ulusalcı, hem de sosyalist olduğu savındadır.¹² Baas Partisi,

---

¹¹ Demirhan Fahri Erdem, Çiğdem Erdem, Ortadoğu'da Otoriter Rejimler : Ortadoğu Arap Toplumlannın Tarihsel, Siyasal ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme, **Akademik Ortadoğu Dergisi**, Sayı: 14, s.213, (www.akademikortadoğu.com), {cevrimici} 18.08.2015)

¹² Nihat Ersin, "**Öncesi ve Sonrasıyla Baas Partisi**", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1994, s.72.

Micheal Eflak ve Salah el-Biter tarafından 1946 yılında Şam'da kurulmuş olup, temellerini "Birlik, Hürriyet ve Sosyalizm" olarak ilan etmiştir. 1953'de Suriye Sosyalist Partisi (Ekrem el-Havrani 'nin) ile gerçekleştirilen birleşme sonucu Arap sosyalist Baas Partisi adını almıştır.¹³

Baas Partisi kuruluş amacı olarak Arap halkı üzerindeki yüzyıllardır devam eden sömürgeciliği reddeder. Marksizm'den uzaktır, fakat Arap sosyalizmini savunur. Ancak tarihsel gelişim içinde Baas Partisi'nin egemen olduğu Arap topraklarında halktan tam olarak destek alamamaları sonucu hep otoriter diktatör yönetime başvurarak, halkı yönetmişlerdir. Temelde Arap coğrafyasında "ait olma" duygusunu yaratıp ortak bir devlet kurma düşüncesi olarak bir hayal kırıklığı örneğidir Baas Partisi. Bu partinin egemen olduğu iki ülkede de bu hayal kırıklığını görebiliriz: Suriye ve Irak.

1.2.2. Irak'ta Baas Parti'sinin Oluşumu Ve İktidara Gelişi

Irak'ta İngilizlerin etnik grup farklılıkları üzerindeki çatışmalardan ve farklılıklardan yararlanarak yaratmış oldukları

---

¹³ Ataöv Türkkaya, **İki Doğu Komşumuz: Irak ve İran**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 1989, Cilt 44, Sayı, s.123 .

krallık 1958 tarihinde kanlı Abdülkasım darbesiyle son bulmuştu. Artık Irak monarşi ile yönetilmeyecekti. Tabii ki bu Ortadoğu'yu hiç acımadan bölen ve otoriter rejimlerin tohumunu diken batılları ve özellikle ABD'yi çok ürkütmüştü. Bir taraftan da Soğuk Savaş döneminin yaşanıyor olması bunun en önemli sebebi sayılabilir.

Kasım hükümeti, Arap Birliği 'ne inanıyordu. Fakat "Önce Irak" sloganı vardı.¹⁴ Bu yüzden Kasım, 1961 'de Suriye ve Mısır tarafından kurulan Birleşik Arap Cumhuriyet'ine katılmadı. Bu tavır Kasım'a karşı toplumda bazı huzursuzlukların çıkmasına neden oldu. En sonunda bu huzursuzlukları Kasım'a karşı Baasçıların art arda gelen darbeleri izledi. Kasım 1963'te kanlı bir Baas darbesiyle yönetimden uzaklaştırıldı ve artık Irak'ta yönetimde ilk defa Baas Partisi vardı.

Baas Partisi'nin başına Arif getirilmişti. Arif önderliğinde Irak hükümeti 14 Temmuz 1964'te bütün bankaları ve sigorta şirketlerini kamulaştırdı. Bu sosyalist uygulamalar ve 1961 yılında başlayan Kürt isyanı, Irak rejiminin içinde bulunduğu

---

¹⁴ Adid Davışa, **Arap Milliyetçiliği: Zaferden Umutsuzluğa**, Çev. Lütfi Yalçın, İstanbul, Literatür Yayınları, Aralık 2004, s.195.

siyasi krizi derinleştirdi.¹⁵ 1968'de bir darbe daha gerçekleşmiş ve Arif donemi son bulmuştu. Bu arada ülkedeki iç karışıklık ve siyasi gerginlik devam etmekteydi. Bu darbeyi gerçekleştiren Baasçı General El Beşir Devlet başkanlığını üstlenmişti. Daha sonraki yıllardan Hasan El-Bekir'e bağlılığı ile bilinen Saddam Hüseyin bir darbe ile iktidarı ele geçirecek ve uzun yıllar süren Irak'taki otoritesini ilan edecekti.

1.2.3. Irak'ta Saddam Hüseyin Rejimi

Abdülkerim Kasım'ı yonetimden uzaklaştırmayı isteyen Baas rejiminin planladığı suikastlarda Saddam Hüseyin önemli bir isim olarak karşımıza çıkar. Bu suikast girişimlerinden birinde Baas yanlısı grubun başarısız olması zerine Saddam Hüseyin Irak'ı terk etmiş ve uzun bir süre Mısır'da Nasır'ın ülkesinde sürgün hayatı yaşamıştır.

Bütün zorluklara rağmen Baas Partisi için çalışıp onu Irak'ta iktidar yapmayı kafasına koyan Saddam zaman içinde parti içinde önemli kademelere gelmiştir. 1969 yılına gelindiğinde Saddam' ın parti içinde Devlet Başkan Yardımcısı

---

¹⁵ Sabahattin şen, **Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi (Tarih ve Sosyal Temelleri)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999, s.224.

unvanını aldığını görebiliriz ve özellikle Tikrit'lileri önemli pozisyonlara getirmiştir.

Saddam Hüseyin'in Irak'taki en önemli korkularından biri askerinin tekrar darbe hazırlıkları içine girebilecek olmasıydı. Bu yüzden eski rejim yanlısı kim varsa partiden uzaklaştırıldı.

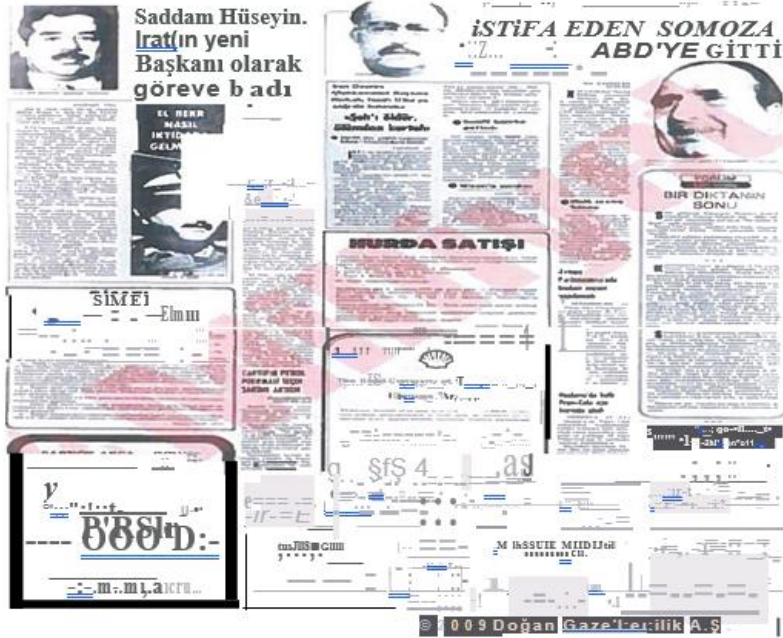
Irak'ta Baas partisi iktidarını sağlamlaştırdıktan sonra Devrim Komuta Konseyi üyeleri arasında var olan rekabet, 1969'da yerini bir iktidar yarışına bıraktı.¹⁶ Baas Partisi kendi içinde bir istikrarsızlık yaşıyor, aynı ideoloji uğruna çalışan insanlar şimdi birbirinin kuyusunu kazıyorlardı. Fakat Saddam bu krizi aşmak, kendine yakın kişileri önemli noktalara getirmek için gerekli yetkiyi El-Bekir'den almıştı. Baas Partisinin askeri kanadı gittikçe güçleniyordu. Şimdi sırada Saddam için Baas Partisinin sivil kanadı vardı.

1979 yılına kadar DDK'da gerekli tasfiyeleri gerçekleştirip, kendisine muhalif tüm sesleri kısarak Saddam, otoriter bir rejime hızla yaklaşıyordu. 16 Temmuz 1979 tarihinde devlet başkanı Bekir istifa ederek yerini Saddam Hüseyin' e

---

¹⁶ Veysel, Ayhan-Ferhat Pirinççi, **Saddam Hüseyin, Tarih Yeniden Yazılırken**, Ankara, Barış Platin Kitap Ltd. Şti., 2008, s.59.

biraktı.¹⁷ Milliyet Gazetesi 18.07.1979 tarihli baskısında şu haber ile Irak'taki Saddam iktidarını göstermiştir.¹⁸

Tablo 1: Irak'ta Saddam'ın Başkanlığının Milliyet Gazetesi Haberi¹⁹

¹⁷ Bu konudaki detaylı bilgi ve gelişme için bkz.[http://www.bbc.co.uk/furkish/indepth/Story/2004/02/Printable/0402/02-Irak-Kronoloji_Irak'ın_Yakın_Tarihi_\(çevrimiçi\)_18.07.2015](http://www.bbc.co.uk/furkish/indepth/Story/2004/02/Printable/0402/02-Irak-Kronoloji_Irak'ın_Yakın_Tarihi_(çevrimiçi)_18.07.2015).

¹⁸ Milliyet Gazetesi, 18 Temmuz 1979, s.3, (çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>. 18.07.2015.

¹⁹ Milliyet Gazetesi Arşivi-1979, Çevrimiçi: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>. 18.07.2015.

1.2.3.1. 1980-1990 Yılları Arası Saddam Hüseyin İktidarı

16 Temmuz 1979 tarihinde iktidara gelen Saddam, kendi baskısının altında ezilen bir halk yaratmak için harekete geçti.

Bu arada Irak'ın komşusu İran'da Şah; 1979'da Humeyni'nin fikirlerinden esinlenen bir halk hareketiyle devrildi ve yeni rejim İslam devrim çağrısında bulunuyordu.²⁰ İran'da yönetimi ele geçiren bu yeni rejim Baasçılann "Allahsız" olduğunu iddia ediyor herkesin Şiilik etrafında bir birlik oluşturması gerektiğinden bahsediyordu.

Saddam Hüseyin, İran'daki bu yeni rejim ile birlikte Irak içerisindeki Şiilerin ayaklanmasından korkuyordu. Ayrıca İran'ın diğer Ortadoğulu liderler tarafından desteklenmesi ayrı bir tehlike unsuru. En sonunda 17 Eylül 1980 tarihinde Irak İran'a resmen savaş açtı. Bu olay Batı'nın ve diğer Ortadoğulu ülkelerin hoşuna gitmezken, İslam Zirvesi İyi Niyet Heyetiyle görüşen Saddam Hüseyin Şattülarap'ta Irak egemenliğinin kabulünü istiyordu.²¹

İki taraf arasında gerçekleşen 8 yıllık savaş sonrası 1988'de

---

²⁰ William L, Cleveland, **a.g.e.**, s.460.

²¹ Bu konuyla ilgili geniş bilgi için bkz: Milliyet Gazetesi, 03 Mart 1981 , s.3, (çevrimiçi) <http://gazetearsivi.milliyet.t.com.trO.18.07.2015>.

tarafıar ateşkes ilan etti. Irak bu savaştan büyük bir kayıpla çıkmıştı. Fakat yine de Irak silahlanmaya daha çok önem veriyordu. Irak, İran ile girdiği savaşıın sonucunda memnun değildi ve bu yüzden Kuveyt üzerinde hak iddia etmeye başlamıştı. 1990 tarihinde Saddam birlikleri Kuveyt'e girdi. Arap Birliği, kınadığı Irak'ın derhal Kuveyt'ten çekilmesini isterken, aynı süreçte Irak saldırısına karşı çok uluslu Arap ordusu kurulmasını oy çoğunluğuyla kararlaştırmıştı.²² Birleşmiş Milletler bu işgali kınıyor, ABD ise Suudi Arabistan topraklarına asker yerleştiriyordu. ABD "Çöl Fırtınası" denen operasyon ile Irak topraklarını bombaladı. Tüm bu olanlar sırasında Irak ekonomisi daha da zayıfladı. Tüm dünyanın tepkisini çeken Kuveyt işgali 26 Şubat 1991 tarihinde son buldu.

Saddam Irak'ta başa geldiğinden beri diktatör tavırlarıyla hem ülkesinde hem de tüm dünyada huzursuzluk yaratmaya başlıyordu. Baas Partisi ideolojisinden tamamen uzaklaşarak, Arap Birliği değil kendi çıkarlarını gözeterek hanedanlık tarzı bir yönetimle başta kalmaya devam ediyordu. Ülke içinde Kürtlere ve Şiilere baskısı ve art arda aldığı idam kararlarıyla dikkat çekiyordu. Bu davranışları nükleer silah üretmesi şüphesiyle birleşince ABD'nin Irak için demokrasi arayışını beraberinde

---

²² Sait Yılmaz , a.g.e, s.73

getirdi. 2003 tarihinde ABD Irak'ı işgal etti ve Saddam Hüseyin iktidardan uzaklaştırıldı.

1.3. Irak'ın Sosyal Ve Etnik Yapısı

Irak devleti homojen bir yapıya sahip olmayan, içinde çeşitli etnik grupları, farklı mezhep gruplarını barındıran heterojen kimliği ile karşımıza çıkar. Bu özelliği Irak'ta hem siyasi hem de sosyal anlamda istikrarsız bir döngünün günümüze kadar gelmesine neden olmuştur.

Irak'taki etnik gruplar Arap, Kürt, Türkmen, Asuri ve Yahudi şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu etnik gruplar kendi içlerinde farklılık gösterir. Örneğin bir Arap, Şii ya da Sünni olabilir. Irak'ın tahmini nüfusu ise 32,5 milyon (2014) görülür.²³

Irak'ta Araplar çoğunluğu oluşturmakla birlikte bunlar Sünni ve Şii olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Nüfusun% 97'si Müslümandır. Müslümanların ise% 60'ı Şii, % 32'si Sünni'dir. Etnik olarak ise nüfus% 75-80 Arap, % 15-18 Kürt, % 5 ise Türkmen, Asuri ve diğerlerinden oluşmaktadır.²⁴

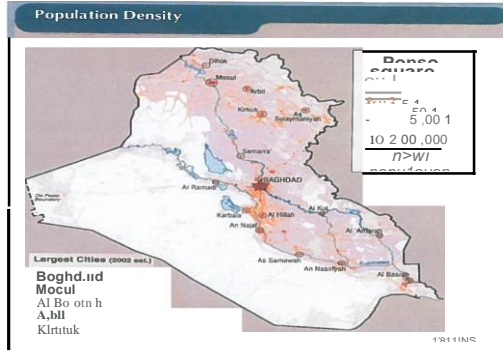
---

²³ Detaylı Bilgi için bkz: T.C. Dış İşleri Bakanlığı, Dış Politika, <http://www.mfa.gov.tr/Irak- Künyesi. tr.mfa.>, (Çevrimiçi) 18.07.2015.

²⁴ Emin Salibi, **Irak Siyaseti ve Etnik Kimlikler**, İstanbul, Kerkük Vakfı, 2008, s.12-43.

Irak'ta en büyük grup olan Şii Araplar, daha çok ülkenin güney kesimlerinde yaşamaktadırlar. Kuzeyde de Kürt ve Türkmen gruplar yoğunluktaır.²⁵

Arapların dışındaki etnik grupların başında nüfusun yaklaşık % 18-20'sini oluşturan ve ülkenin daha çok kuzey ve kuzeydoğusunda bulunan Kürtler gelmektedir.²⁶ Kürtler Irak tarihi boyunca çeşitli isyanlar ile özerk, ya da yan özerk halklar istemişlerdir. 2003 yılında Baasçılann Irak'tan uzaklaştırılması Kürtleri bu ideallerine kavuşturacaktı.

* **Tablo 2:** ORSAM Irak'ın Şehirlere Göre Nüfus Dağılımı Haritası (2002)

²⁵ Mesut Özcan, **Sorunlu Miras Irak**, İstanbul, Küre Yayınları, s.20-21.

²⁶ Veysel Ayhan, Ferhat Pirinççi, **Saddam Hüseyin Tarih Yeniden Yazılırken**, Ankara, Banş Platin Kitap Ltd. Şti., , 2008, s.25.

*Detaylı Bilgi İçin Bkz: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, <http://www.orsam.org.tr/tr/haritaGaleri.aspx?HaritaID=12>, (Çevrimiçi) 18.07.2015.

1.3.1. Etnik Ve Dini Farklılıklarının Siyasal Yaşama Etkisi

Bilindiği üzere Irak farklı etnik yapısıyla dikkat çeker ve temelde bu farklılık Irak'ın iç politikasını belirleyen en önemli unsurdan biri olmuştur. Irak nüfusunun çoğunluğunu genelde ülkenin güneyinde yaşayan Şii Araplar oluşturuyordu. Şiiler İngiltere'nin başlattığı ve 1932'den beri bağımsız rejimlerin sürdürdüğü sistem tarafından ekonomik ve siyasal dezavantaja düşürülmüşlerdi.²⁷ Irak'ta Şii din adamları İran'da olduğu gibi kentli kitlelerle yakın bağlara ya da hükümet üzerinde etkiye sahip değildiler.²⁸ Irak'ta Sünni nüfusun daha çok söz sahibi olduğunu görmekteyiz. Bunda Irak'ta bulunan askeri okullara Sünni ağırlıklı ailelerin çocuklarının gitmesi etkili olmuştur. Örneğin, Saddam Hüseyin'de Tikrit'li Sünni Arap bir aileden gelmiştir.

Ayrıca kuzeydeki Kürtlerin özerklik talebi sorun yaratmış İran-Irak Savaşı sırasında tıpkı Şii sorunu kadar büyük bir sorun teşkil etmiştir. Saddam Hüseyin Kürtlerin bu isteklerine karşı hoşnutsuz olmuştur. Baas Partisi 'nin 2003 tarihinde etkisini kaybetmesiyle, Kuzey Irak Kürtleri Barzani aşireti gölgesinde

---

²⁷ William L., Cleveland, **a.g.e**, s.454-455.

²⁸ Albert Hourai, **Arap Halkları Tarihi**, Çev: Yavuz Alagor, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997, s.525.

özerkliklerini ilerleyen dönemde ilan etti.

Irak'ta aşiretler ve aileler yönetimde etkilidir. Özellikle İngiltere destekli kurulan modern Irak'ta Sünni yanlısı bir politikayla yönetilen bu devlet siyasal yaşamın "iktidar" kavramının da kaderini belirlemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYE'DE OTORİTER REJİMLERİN PEKİŞMESİ 1970-1990

2.1. Suriye'nin Geçirmiş Olduğu Dönüşüm (1920-1945)

Suriye'nin Ortadoğu'daki stratejik konumu birçok batılı devletin tarih boyunca bu coğrafyaya ilgisinin artmasına neden olmuştur. Hem önemli ticaret yollarına sahip olması, hem de içerisindeki farklı etnik gruplar ve Suriye'nin komşularının stratejik konumu nedeniyle bu ülkeyi işgale açık bir duruma getirmiştir.

Yüzyıllar süren Osmanlı İmparatorluğu döneminde bu topraklarda yaşayan etnik farklılıkların hassasiyetine dikkat edilerek yönetim gerçekleştirilmiştir. Osmanlının son dönem kan kaybetmesi ve 1. Dünya Savaşı'na girmesi ile Suriye'deki halk yönetime isyan etmemiş ve Şerif Hüseyin'in Arap isyanını kınamıştır. Fakat Osmanlı'nın savaşı kaybetmesi üzerine Ortadoğu topraklarında batılı devletlerin etkisini görmeye başladık. Özellikle Irak'ta İngiltere, Suriye'de ise Fransa...

Fransızların Suriye üzerindeki iddiaları bir dini, ekonomik ve stratejik çıkarlar karışımına dayanıyordu. Levant'taki

Hıristiyan toplulukların koruyuculuğunu kendi kararıyla üstlenmiş olan Fransa, bölgedeki dini ve eğitim faaliyetlerine devam etmesini ahlaki bir görev saymaktaydı.²⁹

Suriye'de uzun yıllar hakim olan Osmanlı geleneği, burada yaşayan halkın etnik kimliği üzerinden siyaset yapılmamış onları bölmeye çalışmamıştı. Fakat Fransız mandasına giren Suriye'de, Osmanlı dönemi boyunca siyasette etkin rol oynayan Sünniler üzerinden siyaset yapılmaya çalışılarak halk parçalanmaya başlandı. Zaten Suriye'de Fransa'nın uyguladığı politika böl-parçala-yönet politikası idi. Fakat Fransa'nın bu uyguladığı politika "Arap Milliyetçiliğinin" gelişimine katkı sağlayacaktı. Halkın ayaklanması ve dünyanın 2. Dünya Savaşı'na hazırlandığı dönemde Suriye 1946 yılında Fransızlardan bağımsızlığını kazandı.

İL Dünya Savaşı, dünyadaki iktidar yapısını değiştirmişti.³⁰ Artık dünyada iki kutuplu sistem hakimdi. Ortadoğu'da İngiltere ve Fransızların etkisi azalmaya başlarken, "Ulusçuluk" fikri "Arap Birliği" gibi önemli gelişmeler baş gösteriyordu.

Dünyada iki kutuplu sistem söz konusuydu. Suriye'de

---

²⁹ William L.Cleveland, **a.g.e.**, s.243-244.

³⁰ Albert Hayrani, **a.g.e.**, s.409.

dengeleler değişiyor ve 1949'da ordu yönetimi ele alıyordu. Askerleler bu tarihten itibaren yönetimde etkili olmaya başlıyorlardı. 1940'lı yıllarda kurulacak olan Baas Partisi Suriye'nin gelecek siyasi hayatını etkileyecekti. 1958 tarihinde Mısır ile kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti başarısız olacak ve Suriye içindeki istikrarsızlık ve art arda gelen darbelerle 1970 Hafız Esad'ın başa geldiği tarihe kadar çalkantılı bir dönemi yaşayacaktır.

2.2. Suriye'nin Siyasal Dinamiği: Baas Partisi

"Yıllar Gese de Baas

Senelerin tesinde Güzel bir rüya olarak Kalacaktır ³¹

Yukarıdaki şairin dile getirdiği dizeler Baas Parti'sinin Ortadoğu'daki durumunu bize özetler niteliktedir aslında. Baas ideolojisi pratikte neden uygulamaya geçirilememiş ve şairin dediği gibi "Güzel bir rüya" olarak kalmıştır.

Baas Partisi aslen Hıristiyan olan Mişel Eflak ve Selahattin Biter tarafından kurulmuştur. Mişel ve Selahattin'in yollan Fransa'da öğrenimleri sırasında keşişmiş ve uzun yıllar

---

³¹ Detaylı Bilgi İçin Bkz: Prof. Dr. Kame! ABU Jaber, **Arap Baas Sosyalist Partisi**, Yazan: Kemal Nasser, Baas Partisi şairi, Altınok Matbaası, 1970.

öğretmenlik yaptıktan sonra 1940'lı yıllarda Baas Partisi'nin temellerini atmışlardır. Temelde Arap Milliyetçiliğini dikkate alan siyasi görüşleri vardır. Başlarda her ikisi de, Marks ve komünizme ilgi duyarken daha sonra bu fikirlere düşman olmuşlardır. Kurdukları partinin temelinde yatan ideoloji ise "Arap Sosyalizmidir. Baas Partisi, biçimsel anlamda gerçek bir siyasi parti haline 1947 yılında geldi.³² Baas Partisi içinde bulunduğu siyasi koşullar dikkate alınarak Hücre, Fırka, Şube, Kollar, Bölgesel Komutanlık, Milli Kongre, Milli Komutanlık şeklinde kuvvetli ve dikey bağlantılı piramidal bir parti organizasyonuna sahiptir.³³ Bu organizasyonu yakından tanıyacak olursak;

a) Hücre: Örgütsel yapının tabanında yer almaktadır. Her yerde üç veya yedi üyeyi kapsar, partide, yan yana bulunan iki çeşit hücre vardır. Bölge hücreleri ve iş hücreleri. Bir hücre tipi daha vardır oda "Arkadan Hücre"dir.

b) Fırka: Hücrenin üstünde ikinci basamak olarak fırka bulunmaktadır.

---

³² Doğan Şentürk, "Suriye Baas Partisi ve Birleşik Arap Cumhuriyeti", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002, s.36.

³³ Doğan Şentürk, **Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası Saddam'ın Baas'ı**, İstanbul, Alfa Yayınları, Şubat, 2003,s.58.

c) Şube: Fırkanın üzerinde bulunan şubeyi iki veya daha fazla fırka oluşturur. Şubelerin komutanları daha alt kademedeki birimlerin yaptıkları toplantılarda seçilir.

d) Kollar: Yeni üyeleri kabul eder veya reddeder, bölgesel sorunları inceler ve önerilerini sunar.

e) Bölgesel komutanlık ve bölge: Partinin en aktif birimi bölgedir. Bütün bölgeyi kapsar.

f) Ulusal kongre: Her iki yılda bir defa toplanması ideal kabul edilen ulusal kongre, partinin karar veren en yüksek kademesidir.

g) Ulusal komutanlık: Partide siyaset planlaması yapan ve direktif veren en yüksek kademedir. Bütün üyeler, liderler ve alt kademedeki organlar, buraya bağlı ve buranın emrindedirler.³⁴

Baas Partisi ilk kongresini 1947 yılında gerçekleştirmiştir. Partinin meşruluk kazanması uzun yıllar almıştır.

1963 yılında Suriye'de etkinliği ele geçiren Baas Partisi askeri darbelere çeşitli dönemde maruz kalsa da Suriye'de 1970

---

³⁴ A.g.e., s.58-59-60-61.

sonrası hakim siyaset ideolojisi olmuştur. Biliyoruz ki kısa adı Suriye olan Suriye Arap Cumhuriyetinin yönetim biçimi 13 Mart 1973 tarihli anayasa uyarınca çok partili başkanlık tipi cumhuriyettir.³⁵ Fakat bu sistem Baas ideolojisinin baskısında kalmış ve pek işlerlik gösterememiştir.

2.2.1. Suriye'de Baas İdeolojisi

Baas Partisinin kuruluş temelinde yatan düşünce "Arap Milliyetçiliği" idi. Ancak 1950'lerde Ortadoğu coğrafyasının dünya sistemindeki dengelere bağlı olarak iki blok arasındaki güç mücadelesi alanı haline gelmeye başlaması ve buradaki bağımsızlık mücadelelerinin çoğunun tam anlamıyla olmasa da Sovyet deneyiminden ya da Leninist self-determination anlayışından esinlenmeleri, alternatif bir kalkınma modeli olarak sosyalizmin Arap modelinin bu coğrafyada milliyetçilik kadar etkili bir ideoloji olmasının yolunu açtı.³⁶

Baas ideolojisi; yüzyıllardır Batılıların sömürge faaliyetlerinden, manda iktidarlarından bıkmış olan Ortadoğu

---

³⁵ Ahmet Ayhan Koyuncu, **Ortadoğu'da Milliyetçilik: Hafız Esad Dönemi Suriye Örneği** (Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül, 2008, s.85

³⁶ Özge Özkoç, **"Suriye Baas Partisi"; Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943-1991)"**Ankara, Mülkiyeliler Birliği Yayınlan., 2008, s.36.

halkları için umut ışığı gibiydi. Fakat bu ideoloji kendi uygulama olanağını en fazla Suriye ve Irak topraklarında buldu. Baas ideolojisi, Satı El Husri'nin popülist Pan-Arap milliyetçiliği görüşünü kendisinebaşlangıç noktası olarak aldı.³⁷ Baasçılar sosyalistlerdir, ama ateizme de karşı çıkarlar.³⁸ Kalkınmanın yolu olarak sosyalizmi kabul ederler. Arap milliyetçiliği ile iç içe geçmiş olarak temellendirilen bu ideoloji, bu durumda Marksist düşüncenin çatısı olan sınıf savaşımına dayanmıyordu. Bu tarz bir sosyalizm, sınıf savaşımı yerine sınıflar arası bir işbirliği tahayyül ettiği için, şüphesiz Batı düşüncesinin ürünü olan sosyalizm ise komünizmden farklıydı³⁹ ve Eflak'taki Arap sosyalizmi anlayışı, Arap milliyetçiliğine giden süreçte sadece bir araçtı.⁴⁰

Baas ideolojisinin temelinde bulunan birlik fikri ilerleyen dönemde Mısır ve Suriye'nin birleşmesine neden olacak fakat Nasır'ın baskın karakteri bu birliğin ömrünün kısa olmasıyla sonuçlanacaktır. İlerleyen yıllarda ise Baas Partisi'nin etkin olduğu Suriye ve Irak'ta bu ideolojinin hizipleşme ve diğer

---

³⁷ A.g.e., s.35.

³⁸ Bu konuda Detaylı Bilgi İçin Bkz: "**Baas: Arap Milliyetçiliğinin Partisi**, M.Tanju Akad, NTV- MSNBC, Dünya-Ortadoğu., (Arşiv, ntvmsnbc.com/news/134815.asp), (Çevrimiçi), 03.05.2014.

³⁹ Özge Özkoç, **Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943-1991)** Ankara, Mülkiyeliler Birliği Yayınlan, 2008, s.50-57.

nedenlerle erozyona uğradığını görürüz.

2.2.2. Baas Partisi'nin Üç Kutsalı

Baas Partisi temelde üç önemli unsurdan meydana gelir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: "Birlik, Özgürlük, Sosyalizm".

2.2.2.1. Birlik

Baas Partisi birlik kavramıyla sömürge, Batılı güçlere karşı tek bir çatı altında toplanmaktan bahseder. Ve temelde parti Pan-Arabizmi savunurken, Mişel Eflak'ın Pan-Arabizmi, romantik bir milliyetçilik esasına dayanıyordu.⁴⁰ Ve Arap ideolojisine göre din bir amaç değil araçtı ve Arap medeniyeti ürünüydü. Amaç her daim tüm Arapları bir araya getirmek olmuştur.⁴¹

2.2.2.2. Özgürlük

Özgürlük kavramıyla dikkat çekilen nokta ise tarihte devamlı birilerinin boyunduruğu altında yaşayan Arap halkının kendi ayakları üstünde hür bir şekilde hayatına devam ettirmesidir.

---

⁴⁰ A.g.e., s.60.

⁴¹ Sabahattin Şen, **Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi (Tarihi ve Sosyal Temelleri)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999, s.157.

2.2.2.3. Sosyalizm

Baas ideolojisi temelde ne kadar sosyalizme yakınsa Marks'a ve komünizme de o kadar uzaktır. 1950'de Baas Partisi Genel Sekreteri Eflak konuşmasında; "sosyalizmin, fakirlik, cehalet ve hastalığı ortadan kaldırmaya teşebbüs" demek olduğunu söylemiştir. Eflak'a göre sosyalizmle milliyetçilik arasındaki münasebet meydandadır.⁴²

2.2.3. Suriye'de Baas İdeolojisinin İç Politikaya Etkileri

Suriye kökenli iki ismin Fransa'da başlayan serüvenleri Şam'da kurulan, daha sonra kendilerine uygulama alanı buldukları Suriye ve Irak'ta etkin olan Baas Partisi aslında zaman içinde çeşitli ideolojik değişikliklere uğramıştır.

Suriye'nin 1946'da bağımsızlığı sırasında Baas'ta resmi bir parti oldu.⁴³ Fakat Suriye'deki Baasçılar yükselmelerinin o kadar kolay olmadığını anladılar ve o dönemin yükselen trendi olan Mısır'a ve Nasır'a yaklaşmaya karar verdiler ve 1958 yılında Mısır ile Suriye "Birleşik Arap Cumhuriyeti 'ni" kurdular. Irak

---

⁴² Prof. Dr. Kame! Abu Jabe, **Arap Baas Sosyalist Partisi Tarihi İdeolojisi ve Örgütü**, Ankara, AltınokMatbaası, 1970., s.133 .

⁴³ William L. Cleveland, **a.g.e**, s.362.

katılmadı çünkü Kasım'ın önceliği Arap Birliği değil, Irak idi. Kurulan bu birliğin ömrü uzun olmadı. Çünkü Nasır'ın baskısı gittikçe artıyor ve Mısır'ın devletçi politikaları Suriye'nin ekonomisini ve halkı huzursuz ediyordu. Suriye'deki iş adamları Baas rejimini devirmek maksadıyla mücadeleye başlamak için fırsat gözlüyordu. Nisan 1964'te, Baas Rejimi, iktidarda bulunduğu sürece yaşadığı buhranların en ciddi olanını görecekti.⁴⁴

Gerek Irak, gerekse Suriye' de ordunun rolü büyük olmuştur. Aslında ordunun yardımını olmaksızın Baas Parti'sinin iktidara gelmeyi başarması düşünülemezdi.⁴⁵ 1963 yılında Suriye'de bir hükümet darbesi yaşandı. Bu arada Baasçılarla hükümet arasında çekişme devam ediyordu. Ordu hükümetten rahatsızdı. Ordu ile hükümet arasında ileride kırılma noktasını yaratacak olan bir isim olacaktır. Bu isim "Hafız Esad"tır. Daha sonraları iki taraf arasındaki işbirliği Esad yönetiminin kalıcı olmasına neden olacaktır.

Baas ideolojisi başlarda ordu ile çatışmış fakat ileriki dönemde iç dinamiğini tehdit eden çeşitli unsurları bu işbirliği sayesinde çözmüştür. Burada bahsedilmesi gereken bir konu da

---

⁴⁴ Kamel Abu Jaber, **a.g.e.**, s.109-110.

⁴⁵ **A.g.e.**, s.110-111.

"Neo-Başçılık" olacaktır. Suriye ile Mısır'ın birlikteliğinin olumsuz sonuçlanması üzerine bir tarafta Mısır ile yeni bir dönem isteyenler, bir tarafta ise "Arap birleşmesini" istemeyen "Neo-Başçılar"dır. Bu grup 1962 yılındaki Suriye, Baas Kongresini ikiye ayırmıştır.

1970 yılında Baas Partisinin sivil kanadından çıkan bir isim Suriye'de iktidarı ele geçirecektir. Bu isim "Hafız Esad"tır.

2.2.3.1. Hafız Esad İktidarı ve Baas Partisi

1970 yılında Suriye'de iktidarı ele geçiren Hafız Esad Ortadoğu'da üstünlük elde edecek bir Suriye hayalini kuruyordu. Önceleri Arap Birliği diyen Baas ideolojisinden kendisini ayırıyordu.

Hafız Esad Suriye'nin Ortadoğu'daki durumunu tehdit eden önemli unsur olarak İsrail'i görüyordu. Ayrıca 1967 yenilgisinde kaybedilen Golan Tepeleri Suriye'nin bir parçası idi. Bu düşünceleri ile Başçıların desteğini alıyordu. Bu arada Suriye'deki Başçı rejim Sovyetler ile yakın ilişki içerisine giriyor ve çeşitli silah yardımı temin ediyordu. Hafız Esad Suriye'nin ordusunun güçlenmesini istiyor ve her türlü ekonomik kaynak aktarımını orduya yapıyordu.

Irak ve Suriye'de iktidarda olan Baas Partisi birbirini "gerçek Baasçı" olmamakla suçluyordu. 1980 Irak-İran Savaş'ında Hafız Esad İran'a yardım ediyor ve bu durum Saddam'ın büyük nefret beslemesine neden oluyordu.

Hafız Esad iktidarını sağlamlaştırmak amacıyla çeşitli yollar deniyordu. İktidarın bir aracı olarak Baas Partisi'nin toplum üzerindeki denetimi, sendikalara ve halk örgütlenmelerine de yansdı. Baas Parti bünyesinde 1960'larda kurulmaya başlayan işçi sendikaları ile köylü ve öğrenci örgütlenmelerine üye olanların sayısı 1970'ler boyunca artmıştı.⁴⁶ Hafız Esad halktan kopuk bir rejim istemiyordu bu yüzden hem ordu hem de toplum ile yakın temas kurdu, bu da Hafız Esad rejimini kalıcı kılan nedenlerin başında geldi.

Hafız Esad'ın Suriye'de hem ordu hem de hükümeti kontrol altında tutması "otoriter bir rejim" ile Suriye yönetiliyor sorusunu akla getirebilir. Fakat Esad bu düşünceye her zaman karşı çıkmıştır. Ayrıca 1990'lı yıllarda Hafız Esad rejiminin ekonomik kaynak yaratmak amacıyla çeşitli liberalleşme çabaları içine girmesi Suriye'deki "Baasçı ideoloji" için bir dönüm noktası olmuştur. Hafız Esad 30 yıl kadar iktidarda kaldığı

---

⁴⁶ Özge Özkoç, **Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943- 1991)**, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara, 2008, s.161.

sürece "önce Arap ideolojisi" değil tıpkı Irak'taki Kasım yönetimi gibi "önce Suriye" düşüncesine sahip olmuştur.

2.3. Suriye'nin Sosyal Ve Etnik Yapısı

Geçmişte Ürdün ve Filistin'le birlikte "Bilad-üş Şam" olarak adlandırılan (Şam-ı Şerifin resmi adı da Dimaşk'tır) bugünkü Suriye toprakları, sayısız kültür ve medeniyetin beşiğidir.⁴⁷

Suriye kültürel, dini ve etnik farklılıkların en fazla yaşandığı Ortadoğu ülkelerinden biridir. Özellikle Suriye'nin bu özelliği Fransa tarafından manda sistemi ile yönetildiği tarihlerde kullanılmıştır. Nüfusunun çoğunluğu Arap olan Suriye'de çoğunluk Sünni'dir. Azınlıklar olarak Aleviler% 11,5, Dürziler* % 3, İsmaililer % 1,5 ve ülkedeki Hıristiyan cemaat % 14,1, en önemli grubu oluşturan Rum Ortodoks kilisesi ise % 4,7'dir.⁴⁸

---

⁴⁷ Nikolaas Van Dam, (Çeviri: Aslı Talay, Semih İdiz), **Suriye'de İktidar Mücadelesi**, İletişim Yayınevi, !.baskı, Şubat, 2000, s.17.

⁴⁸ ***Dürzilik**: Fatimi Halifelerinden Hakim-Biemrillah döneminde (996-1021) Vezir Hamza b. Ali tarafından kurulan aşın bir fırka. Allah'ın herhangi bir cisme girdiğini (hulul*) kabul eden Dürziler, O'nun bir örtü (hicab) ve beşeri (nasuti) suret edindiğini, yazıdaki mana gibi insanlara karşı perdelendiğini ileri sürerler. Detaylı Bilgi İçin Bkz. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 10, İstanbul 1994, s.39-40.

Suriye'de mevcut olan bu sosyal ve etnik farklılık, ülkedeki siyaseti de etkilemiştir. Suriye'de siyaset aşiret kollan, aile ve önemli mezhep gruplarının elinde olmuştur. Bu zelliği Suriye'de ulusallaşma sürecini de etkilemiş ve geciktirmiştir.

Suriye'deki bu farklılıklar siyasete de yansımış ve toplumsal anlamda nüfus olarak Sünni fazlalık olsa da iktidarda aleviler başta olmuşlardır. şüphesiz ki bunda geçmiş dönemdeki Fransız politikasının etkisi vardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SURİYE VE İRAK'IN KARŞILAŞTIRILMASI (1970-1990)

3.1. Irak ve Suriye'nin Siyasal Hayatı: Kesişen ve Farklılaşan Noktalar

Irak ve Suriye 1920'li yıllarda manda himayesine girerek kendilerine İngiltere ve Fransa tarafından uygun görülen yapay sınırlar dahilinde oluşmuş iki devlettir. Bu iki devlet de 2. Dünya Savaşı öncesinde bağımsızlıklarını kazanmış olsalar da, il. Dünya savaşı sonrası değişen uluslararası konjonktür ile birlikte kendilerini başka bir sorunlar yumağının içinde bulmuşlardır. Fakat bu iki ülkenin siyasal hayatında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır.

Irak'a baktığımızda 1932 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazanmıştır. 1932'de bağımsızlığın kazanılmasından 1958'de gerçekleşen darbeye kadar Irak; Haşimi Hanedan 'mm yönetimindeydi⁴⁹ Zaten aşiretler ve ülke içerisindeki köklü aileler Irak siyaseti üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuşlardır. Ayrıca Irak siyaseti Osmanlı döneminden

---

⁴⁹ Fulya Atacan, Mesut Özcan, **Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaseti: Ortadoğu**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, Nisan, 2004, s.160.

kalma bir gelenek ile Sünni Arapların elinde olmuştur. Özellikle sonraki dönemde İngiltere bu politikayı kendi çıkarları doğrultusunda desteklemeye devam etmiştir. Ayrıca Irak siyasetindeki bir diğer unsur ise Baas Partisi'dir. 1958 darbesinde önemli bir rolü olmayan Baas hareketi bu tarihten sonra ülkedeki en önemli siyasi figür olma yolunda hızla ilerledi.⁵⁰ Daha sonraki dönemde Irak'ta Baas partisi ile ordunun çekişmesi ve ardarda gelen darbelerle dolu 1968 yılına kadar olan istikrarsızlık Irak siyasal hayatında önemli bir olaydır.

1946 yılında Fransızlardan bağımsızlığını kazanan Suriye ise 2.Dünya Savaşı sonrası doğu bloğuna yakınlaşmış ve bu durum Suriye'nin siyasal hayatını da etkilemiştir. Ayrıca Irak siyasal hayatında önemli bir yere sahip olan aşiretler, Suriye'nin de siyasal hayatını etkileyen en önemli faktörlerden olmuştur. Irak'ta yönetimde söz sahibi olan Sünni Araplar Suriye'de Fransız mandası ile birlikte yönetimde zayıflatılmışlardır. Daha sonraki yıllarda Irak'ta Sünni Arapların iktidarı sürerken; Suriye'de Şiiler iktidar bayrağını ellerinde tutacaklardır.

Irak ve Suriye siyasal hayatına daha sonraları etki edecek en önemli özellik, her iki devlette bağımsızlığını kazandığı

---

⁵⁰ A.g.e. s.169 .

sırada, kent ile kırsal kesimde yaşayan nüfusun hayat şartları arasındaki uçurum olacaktır. Bir diğer benzerlik ise her ülkede de 1950'li yıllarda birlikte Baas Partisi'nin etkisini göstermesidir. Bunun yanı sıra Soğuk Savaş döneminde Irak Sovyet Bloğu'na yaklaşmazken Suriye Sovyetlere yakınlaşmıştır.

3.1.1. Irak ve Suriye'de Darbeler Dönemi

Bağımsızlıklarını kazanan bu iki ülkede de sırasıyla darbeler ile var olan iktidarlar düşürülmüştür. Irak'ta Hasan El-Bekir, Suriye'de ise Hafız Esad iktidara gelene kadar bu süreç devam etmiştir.

3.1.1.1. Irak'ta Darbeler Dönemi

Irak'ta darbeler yaşanmasının ve bunun bir iç sorun olmasının arkasındaki en önemli etkenlerden biri İngiltere'nin Kürt, Arap ve Türkmenleri dikkate almadan Bağdat, Basra ve Musul'dan bir "ulus-devlet" yaratmasıdır. İngiltere, nüfus olarak az fakat yönetimde söz sahibi olan Sünnilerin, Şiiiler ile çekişmesini dikkate alamamıştır. Faysal'dan sonra iktidara gelen Gazi'nin de ölümü sonrası bu çatışmaların devam etmesi üzerine toplumda bir muhalefet grubunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1936 yılında General Bekir Sıtkı kumandasında, milliyetçiler olarak nitelendirebileceğimiz bir grup iktidarı ele geçirdi. Bu bir askeri darbeydi ve tahmin edileceği gibi sonu da askeri darbe ile bitecekti. Nitekim Bekir Sıtkı iktidara gelişinden on ay sonra, ordu içinde "Yediler" adlı bir grup tarafından, halkın desteği sağlanarak devrildi.⁵¹ Aslında bu olay Irak'ta darbeler döneminin başlaması açısından önemlidir. 1958 yılında Abdülkerim Kasım yönetimindeki sol eğilimli darbe ile Irak monarşisi yıkılarak Cumhuriyet ilan edilmiş ve 1959 yılında Irak Bağdat Paktı 'ndan çıkmıştır.⁵² 1958 darbesinden sonra 1968'e kadar olan on yıl içerisinde Irak'ta uzun süreli istikrarlı bir yönetim ortaya çıkmadı. Bu on yıllık sürede Kasım'ın (1958-1963), Abdüsselam Arifin (1963-1966) ve Abdurrahman Arifin (1966-1968) dönemlerinde farklı uygulamalar hakim olmuştur.⁵³ 1968 yılında Saddam Hüseyin'in de desteğiyle Hasan El-Bekir iktidara geliyor. 1979'da ise kansız bir darbe ile Saddam

---

⁵¹ Yılmaz Kalkan, **Bir Ortadoğu Gerçeği Irak ve Saddam Hüseyin**, İstanbul, Beyen Yayınlan, 1991, s. 20-21.

⁵² Dr. Sait Yılmaz, **Irak Dosyası**, İstanbul, Kum Saati Yayınlan, 2011, s.35.

⁵³ Fulya Atacan, Mesut Özcan, **Değişen Toplumlar, Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu**, İstanbul, Bağlam Yayınlan, 2004, s.164.

*Totaliter: Demokratik hak ve özgürlüklerin baskı altında tutulduğu, bütün yetkilerin bir elde veya küçük bir yönetici grubun elinde toplandığı demokratik olmayan devlet düzeni. Çevrimiçi http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts. 20.12.2014.

Hüseyin'in 35 yıllık *totaliter yönetimi başlamış oluyordu.

3.1.1.2. Suriye'de Darbeler Dönemi

1946 yılında kazanılan bağımsızlık sonrasında özellikle Suriye'nin iç politikasında, gerçekleştirilememiş "Büyük Suriye" hayalinin başarısızlığı etkili olurken, Arap milliyetçiliğinin Suriye tarafından savunuculuğunun hala devam etmekte olduğunu görmekteyiz. 1948 yılında İsrail'in kurulması Suriye'nin iç siyasal hayatını derinden etkilemiştir. Suriye'de savaş sonrası tepkiler çok daha ağır olmuş ve savaşın ardından ülkede ardı ardına askeri darbeler gerçekleşmiştir. 1949 yılında meydana gelen ve il. Dünya Savaşı sonrasında Arap dünyasının ilk askeri müdahalesi olarak kabul edilen darbeyi Hüsnü El-Zaim gerçekleştirmiş.⁵⁴

Suriye'de 1949 yılında 3 darbe üst üste gerçekleşti ve ülkede siyasal bir kaos meydana gelmişti. 1951-1954 yılları arasında Albay Çiçekli ülkeyi diktatoryal yetkilerle yönetti.⁵⁵ Özellikle iki kutuplu sistemin başlamasıyla Suriye'nin Sovyetlere ve Sovyet politikalarına yakın olduğunu görmekteyiz. 1955 sonrası Suriye'nin siyasal hayatı sola doğru

---

⁵⁴ Muhammed Hüseyin Mercan, **Suriye Rejim ve Dış Politika**, İstanbul, Açılım Yayınevi, , 2012, s.54.

⁵⁵ Fulya Atacan, (Ayşegül Sever), **Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2004, s.210.

kaymıştır. Özellikle Baas Partisi'nin ülke içerisindeki etkililiği göze çarpar. Daha sonraki dönemde Suriye'deki darbeler sırasıyla 1961, 1963, 1968 yıllarında gerçekleşmiştir. 1970 yılında başa Hafız Esad'ın gelmesiyle ülke 30 yıllık bir otoriter yönetim sürecine girmiş olacaktır.

3.1.1.3. Ordunun Irak ve Suriye'deki İktidara Etkisi

Ortadoğu coğrafyasındaki Arap ülkelerinde ordunun sıkça yapmış olduğu darbeler ile iktidarı ele geçirmeye çalıştığı gözlemlenir. Suriye ile Irak içinde ordunun siyasal hayata müdahale etmiş olduğunu görmekteyiz. Suriye'de ordunun siyasal hayatı etkileyecek ilk girişimi 1949 tarihinde, Irak'ta ise 1936 yılında gerçekleşen darbedir. Suriye ve Irak için ordunun siyasal hayattaki rolünün önemli olduğu görülmektedir.

Suriye'de II. Dünya Savaşı sonrası üst üste birçok darbe ile var olan yönetim düşürülmüştür ve bunda ordunun payı çok büyüktür. Özellikle Suriye'de Mısır ile girişilen BAC (Birleşik Arap Cumhuriyeti) başarısızlığı üzerine art arda gelen darbeler ile ordu yönetimi dikkatimizi daha çok çekmektedir.

1960'tan itibaren Şam'da bir aşağılanma olarak duyumsanan Mısır'la siyasal birlik çabasının başarısızlığa uğraması karşısında, Haydar EI-Kuzberi tarafından hazırlanıp

28 Eylül 1961'de yapılan darbe, çoğu askerlerden oluşan yeni bir seçkin zümreyi iktidara taşır.⁵⁶ 8 Mart 1963'te, kendilerini yeni Baas olarak tanıtan (Hafız El Esad, Salah Cedit ve Amin El-Hafız çevresinde oluşmuş) bir hücreye mensup subayların yaptığı ikinci bir darbe hükümetin yerine bir "Devrim Komuta Konseyi"ni geçirir.⁵⁷ 1963 darbesi ile Ordu-Baas işbirliği gözümüze çarpar. Fakat daha sonra DKK içinde Hafız Esad ile Cedit'in anlaşmazlığı gündeme gelecektir.

Suriye'deki ordu içinde sıkça anlaşmazlık gündeme gelmiştir. İktidara gelen kişi kendi yanlısını destekleyerek ordu ve parti içindeki askeri ve sivil kanadı belirlemiştir. Örneğin, Hafız Esad iktidarı Cedit hükümetine el koyduktan sonra gerekli tavsiyeleri yapmıştır.

Suriye'deki etnik ve toplumsal farklılıklar ordunun içeriğini belirlemiş, daha sonra ülkenin siyasal hayatını şekillendirmiştir. Hafız Esad orduda Nusayrileri ve kendine bağlı Baasçıları önemli mevkilere getirerek iktidarına karşı ordudan bir hareket oluşmasını engellemeye çalıştı.⁵⁸ Aslında ülkede var

---

⁵⁶ Hamit Bozarıslan, **Ortadoğu; Bir Şiddet Tarihi Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonundan El- Kaide'ye** (Çeviren: Ali Berktaş), İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s.93.

⁵⁷ A.g.e. , s.93.

⁵⁸ Fatih Karas, **Suriye'de Toplumsal Yapının Dönüşümü ve Arap Milliyetçiliğinin Gelişimi**, 1860- 2000, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara

olan etnik ve mezhepsel farklılık orduyu ve daha sonra ülke siyasetini de etkiledi. Fakat Suriye'deki dikkat çeken nokta Ordu-Baas işbirliğinin sıkça yaşanmasıydı.

Irak'ta ordunun etkisine baktığımızda ise, söylenebilir ki birçok darbe yaşansa da Irak tarihteki en önemli asker darbesi Irak için 1958 tarihli olandı. Kasım'ın askerleri kraliyet sarayına baskın yaptılar. Saray muhafızları karşı koymadıkları gibi, darbeyi yapan askerlerle birleştiler.⁵⁹ Fakat Suriye'de gördüğümüz gibi, Irak'ta da darbeyi gerçekleştiren askerler bir süre sonra kendi aralarında da uyuşmazlık yaşadılar. Örneğin, Kasım ile Albay Abdülselam Arif Mısır olayı dolayısıyla ters düşmüşlerdir. Bu tavırlar ülke yönetiminde iktidar boşluğu oluşturmuştur ve bir sonraki darbeyi tetiklemiştir.

Irak'ta 1963 darbesinin askeri nitelikli olduğu fakat Baasçılar ile birlikte yapıldığı görülüyor. Yani Suriye'de olduğu gibi belirli bir dönem ordu ve Baas Partisi işbirliği yapmıştır. Irak'ta ordu içerisinde güçlü kesim Suriye'nin aksine Sünni Araplardır ve ordunun içindeki askerler Arifi "Sosyalistliği ile eleştirmişlerdir. Nitekim 1968'de Baasçıların darbesi ile Sünni

---

Üniversitesi, Ortadoğu Araştınnalan Enstitüsü Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, s.66.

⁵⁹ 9Nihat Ersin, **Öncesi ve Sonrasıyla Baas Partisi** (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999, s.56.

bir yönetim iktidarı ele geçirmiştir ve bunu yapan ordunun içinde olan isimlerdir. Irak siyasetini uzun yıllar ordu ve içindeki Sünni nitelikli askerler şekillendirmiştir.

3.1.1.4. Irak ve Suriye'de Baas Partisi'nin Karşılaştırılması

1950'li yıllarından itibaren Suriye ve Irak'taki Baas iktidarını karşılaştıracak olursak;

*Şubat 1963'te komşu Irak'ta Baas'ın iktidara gelmesinden sonra Suriye'de de Baas Partisi, askeri komiteden aldığı destekle Nasırcılar ve bağımsızlarla yaptığı işbirliği sonucunda iktidara geldi.⁶⁰ Yani 1963 yılında hem Irak hem de Suriye'de tam olarak iktidarı Baasçıların aldığını görüyoruz ve ikisinde de orduyla işbirliği söz konusu olmuştur.

*Irak ve Suriye'deki Baas Partisi içinde aile ve akrabalık ilişkilerine dayalı parti içinde görevlendirmeler söz konusu olmuştur. Sonraki otoriter rejimler sürekliliklerini devam ettirmek için akrabalık ilişkilerini kullanmışlardır.

*Irak'ta Baas partisinin Hasan El-Bekir iktidarı sonrası 30

---

⁶⁰ FulyaAtacan, **Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, Nisan, 2004, s.205.

yıl boyunca Sünni bir politika izlediğini ve bunun Şii nüfuslarda rahatsızlık yarattığını görmekteyiz. Suriye'de ise bunun tam tersi olmuş Şii kökenli Hafız Esad rejimiyle birlikte yönetim otoriterliğini güçlendirmek için Sünnilere de bazı haklar verilmiştir.

*Ayrıca Irak ve Suriye'deki Baas düşüncesinin milliyetçilik etrafında şekillendiğini ve her ikisinin de başlardaki amaçlarının dış güçlerle savaşmak olduğunu görmekteyiz.

*Irak'ta Saddam Hüseyin, Suriye'de ise Hafız Esad sonrası Baas Partisi'nin deformasyona uğradığını ve parti kavramından "Tek Şefliğe" dönüştüğünü söyleyebiliriz.

3.1.2. Saddam Hüseyin Ve Hafız Esad İktidarlarının Yönetim Açısından Benzer Ve Farklı Tarafları

Hafız Esad ve Saddam Hüseyin iktidarları buldukları ülkelerde yönetimi "tek şeflik" esasına dayalı olarak yönetmişlerdir. Bu iki isimde yönetimi ellerinde tuttukları sürece benzer ve farklı politikalar izleyerek uzun yıllar iktidarda kaldıklarını gözlemleyebiliriz.

Hafız Esad ve Saddam Hüseyin iktidarlarını karşılaştıracak olursak;

*Öncelikle Hafız Esad ve Saddam Hüseyin'in kır kökenli ailelerden geldiklerini görmekteyiz. Saddam Hüseyin Sünni mezhebinden Hafız Esad'ın ise Şii mezhebinden geldiğini söyleyebiliriz.

İrak'ta halkın çoğunluğunun Şii Arap olması fakat Osmanlı'dan beri yönetimi Sünni Arapların elde bulundurması Saddam Hüseyin için bir avantaj olmuştur. Hafız Esad ise nüfusun çoğunluğunun Sünni Arap olduğu Suriye'de yönetimi ele geçirebilmiş şanslı azınlıkta olmuştur. Hafız Esad yönetimi ele geçirdikten sonra iktidarını sağlamlaştırmak için Şii'liğin İslam'ın bir kolu olduğuna dair fetva verdimiştir. Böylece halk destekli iktidarını sağlamlaştırmıştır. Saddam Hüseyin ise Sünni Arapları daha fazla yönetimde bulundurmuş, Şii, Türkmen ve Kürtlerle devamlı çatışmıştır. Yani Hafız Esad halkın her kesiminden destek alarak kişi merkezli yönetim meydana getirirken, Saddam Hüseyin sadece kendi kesiminden destek almıştır.

*Hafız Esad Mişel Eflak'ın düşüncelerini benimsemezken, Saddam Hüseyin Mişel Eflak taraftandır. Fakat her iki iktidarda Arap milliyetçiliğinin en önemli savunucuları olmuşlardır. Özellikle Hafız Esad 1967 yenilgisini içine sindirememiş, 1970

ile birlikte iktidara gelmesiyle iç politikada ülke içinde istikrarı sağlamıştı. Fakat bu Hafız Esad'ın öncelikli hedefinin Arap dünyasına öncülük etmek olduğunu görmekteyiz. Bu yüzden Hafız Esad tüm komşularıyla iyi geçindi. Hatta Libya Kralı Muammer Kaddafi ile ilişkileri iyi tutmuş, ondan para yardımı alıyordu. Saddam Hüseyin ise Hafız Esad'ın aksine birçok Arap ülkesiyle sorunluydu. Irak'ın aksine Hafız Esad'ın S.S.C.B. ile ABD arasında denge politikası izlediği görülür. Bu durum Hafız Esad'ı Ortadoğu'da güçlü duruma getirmiştir.

*Her iki iktidarın da yönetime gelmesi itibarıyla rakiplerini yönetim kadrolarından uzaklaştırdıklarını görmekteyiz. Her iki iktidar da Baas Parti'sini iktidarlarının bir aracı olarak kullanmıştır. Örneğin, Hafız Esad 1980 yılında iktidarına karşı gelen Müslüman Kardeşler'e karşı Baas Parti'sini silahlandırmıştır ve partiyi kendisi için araç olarak kullanmıştır.

*Hafız Esad da Saddam Hüseyin de iktidara geldikten sonra kendi yakınlarını çeşitli önemli kademelere getirmişlerdir. Irak 'ta 1977 yılına geldiğinde gerek Baas Partisi'nin gerekse Irak yönetiminin tamamen Tikrit'lilerin kontrolüne girdiği

görülmektedir.⁶¹

*Her iki lidere baktığımızda her ikisinin de Ortadoğu'nun liderliklerine soyunduklarını görebiliriz. Fakat Saddam bu liderliği ele geçirmek için şiddete başvururken, Hafız Esad denge ve ılımlı bir iç ve dış politika uyguluyordu. Fakat Suriye için geri adım atılmaz bir konu vardı ki oda Filistin halkı ve İsrail'in işgali. Bu konuyla ilgili Suriye Başkanı Hafız Esad, ikinci dönem başkanlık seçimlerinden sonra düzenlenen ant içme töreninde yapmış olduğu konuşmada şöyle ifade ediyordu:

"Filistinliler için bağımsız bir vatan kurulmasının, İsrail'in 1967 Savaşında Suriye'den aldığı toprakların geri verilmesinin de önem taşıdığını" söyledi.⁶²

*Her iki liderde başa geldikleri günden itibaren Arapların birleşmesi gerektiği fikrini savunuyorlardı. Birbirleriyle çekişme içerisinde olan Saddam Hüseyin ve Hafız Esad iktidarları Arap toplumlarının birleşmesi konusunda hemfikirlerdi. Bu konuyla ilgili yapılan toplantılara katılıyorlar ve devamlı destek veriyorlardı. Bununla birlikte, Suriye, Irak, Libya, Cezayir ve

---

⁶¹ Veysel Ayhan, Ferhat Pirinççi, **Saddam Hüseyin Tarih Yeniden Yazılırken**, Ankara, Banş Platin Kitap Ltd.Şti., 2008., s.69.

⁶² Detaylı Bilgi İçin Bkz., **Aynı Tarihi**, Ankara, Başbakanlık, Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü., 9 Mart 1978.

Güney Yemen'in Arap Birliği Konseyi'nin Kahire'de başlayan toplantısında en çok sözü edilen konunun "Arap Dayanışması" olduğu bildirildi.⁶³

*Her iki iktidarın da ordunun gücü ile iktidara geldiğini ve daha sonralan "Baas Partisi 'ni" ülkenin tek partisi haline getirip otoritelerini yapmış oldukları anayasal düzenlemelerle meşrulaştırdıklarını görmekteyiz. Buna örnek verecek olursak; 1973 tarihli Suriye'de Hafız Esad tarafından hazırlanan anayasa bu tipte bir anayasadır.

*Bunun dışında her iki ülke iktidarı için Arap Birliği düşüncesi var olsa da çıkarları için ABD, S.S.C.B., batı ile çeşitli zamanlarda yakınlaşma yaşamışlardır. Örneğin, Saddam Hüseyin iktidarı komşusu İran'da meydana gelen devrim sonrası kendi rejimi için tehlike oluşturan İran'a harekatı ABD ve Batı güçlerinin desteği ile gerçekleştirirken, Hafız Esad S.S.C.B. ile uzun yıllar iyi giden ilişkileri sonrası Gorbaçov iktidarı ile birlikte ekonomik çıkarları tehlikeye girince batı ile iyi ilişkiler kurmaya başlamıştır.

---

⁶³ **Ayın Tarihi**, Başbakanlık Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, Ankara, 28 Mart 1978, s.64.

Son olarak şunu söyleyebiliriz ki, otoriter rejimler iktidarlarını meşru kılmak için baskıcı ve şiddet yanlısı politikalar izlerler. Suriye ve Irak'taki Saddam Hüseyin ve Hafız Esad iktidarlarında yönetimlerini meşru ve devamlı kılmak için ellerinden geleni yapmışlardır.

3.2. Irak ve Suriye'deki Toplumsal, Etnik Ve Dini Farkların Ülkelerin Yönetimine Etkisi: İç Dinamikler Faktörü

Irak ve Suriye'nin çok farklı etnik yapıda olduğu ve bu farklılıkların özellikle Batılı güçlerce kullanıldığı bilinmektedir. Irak'ta nüfusun çoğunluğunun Şii Arap olması fakat Batı destekli Faysal yönetimiyle (1921) ülkede Sünni bir yönetim anlayışının gelişmesi buna örnek gösterilebilir.

Irak'taki gelişen Sünni yönetici grup daha sonra ülke içinde gelişmiş olan siyasal partileri de etkilemiştir. Buna karşılık Irak içindeki diğer çeşitli mezhep ve etnik grupları kendilerine temsil alanı yaratmak için harekete geçmiştir. Örneğin Şii'lerin önemli bir partisi olan "Dava Partisi" bunlardan en eskisidir. Diğer bir azınlık olan Kürtler tarih boyunca Irak'ta özerkliklerini istemişler fakat buna ancak bilindiği üzere yakın dönemde kavuşmuşlardır. Türkmenler ise bir diğer sorun teşkil eden topluluk olmuştur.

Irak'ta Şii ve Kürtlerin tersine güvenlik açısından çok zor durumda kalan Türkmenler başa gelen hiçbir iktidar tarafından sahiplenilmemiştir. Dr. Nefi Demirci, Milliyet'teki köşe yazısında bu konuyla ilgili şunları söyler: Irak Türklerinin huzur, sükun ve yarınlarından emin olarak yaşamaları için;

1) 24 Ocak 1970 tarihinde "Irak İhtilal Konseyi" tarafından tanınan kültürel hakların, fiilen bir an önce uygulanması,

2) Irak Anayasasından Irak Türklerinin üçüncü temel unsur olarak yazılması,

3) Arap ve Kürtlerden Kurulu olan Irak kabinesinden Türklerin de nüfus oranına göre birkaç bakan bulundurması şarttır. Irak'ta Şii ve Kürt'lere nazaran Türkmenler kendilerine varlık alanı bulmakta çok zorlanmışlardır. Hatta Anadolu Türklerinden tamamen koparılmak üzere "Türkmen" ismi verildiği bilinmektedir. Irak siyasetinde kendilerine temsil hakkı verilmemiştir.⁶⁴

Suriye'de ise nüfusun çoğunluğunu oluşturan Sünniler yönetimde pek söz sahibi olamamışlardır. Bunda Fransızların etkisi

---

⁶⁴ Detaylı Bilgi için Bkz. **Milliyet Gazetesi Arşiv**, 11 Aralık 1971, "Irak Türkleri Güvenlik İstiyor" Milliyet Gazetesi.

şüphesiz ki büyüktür. Şii nüfusun yönetimde söz sahibi olması Hafız Esad ailesiyle birlikte güç mücadelesine dönüşmüştür. Hafız Esad her ne kadar İslami muhalefetin desteğini almaya çalışsa da komutanlığında gerçekleştirdiği "Hama Katliamı" aslında yönetimde tek şefliği seçtiğinin ve muhalif grupları istemediğinin göstergesi olmuştur.

İki ülke yönetimleri için söylenebilir ki Arap toplumlarında görülen "geleneksel yapılar" beraberinde çeşitli siyasal sorunları getirmiştir. Bu sorunlardan en önemlisi ise "hizipçilik" olmuştur. Kişilerin bağlılıkları öncelikle ailelerine, daha sonra ailelerin bağlı olduğu kabile/aşiret tipi yapılarıdır.⁶⁵ Bu yüzden bu iki Arap devletinde Avrupa toplum yapılarında gözlemlenen ulus devlet olma özelliği görülememektedir.

Hem Suriye hem Irak'ta bitmeyen kargaşanın en önemli sebebidir iç faktörler. Bir birlik sağlanamadan devamlı darbelere sahip olan bu iki ülke 1970 sonrası iki diktatörün zorba yönetimi altında bağlı buldukları mezhep ve etnik köken dikkate alınmadan yönetilmişlerdir.

---

⁶⁵ Erdem Demirtaş, **Ortadoğu'da Devlet Ve İktidar Otoriter Rejimler Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul, Metis Yayıncılık,, 2014, s.42

SONUÇ

Irak ve Suriye buldukları coğrafyanın ekonomik ve sosyolojik ekseninde önemli konumlarıyla göze çarpmaktadırlar. Bu iki ülkenin Osmanlı yönetiminden kopuşları sonrası başlayan sömürge dönemi, ülke içlerinde farklılıklar üzerinde kalıcı hasarlar yaratmıştır. Bunun sonucunda iç ve dış politikalarda; bağımsızlık kazanıldıktan sonra bile bir birlik sağlanamamıştır.

Irak ve Suriye'de otoriter rejimlerinin baş göstermesi sadece dış güçlerin ülke içindeki etkin siyaseti değil; aynı zamanda ülkeler içindeki farklı etnik grupların ve grupların kendi içlerindeki uzlaşamayan tutumları, ordunun siyaset üzerindeki etkisi ve aile üzerinden yönetimin etkin olması en önemli sebeplerdir. Bilindiği üzere Arap Toplumu "patrimonyal" bir yapıya sahiptir, Irak ve Suriye'de bu yapı kendini etkin biçimde göstermiştir.

Saddam Hüseyin ve Hafız Esad yönetimlerinin uyguladıkları siyaset gerekli olsa da güç aldıkları ordu ve Baas Partisi üzerinden "Tek Şeflik" dönemini bu ülkelerde uygulamıştır. Ve aslında Batı'nın Suriye ve Irak'a miras bıraktığı "istikrarsızlığı" kendi yönetimleriyle pekiştirmişlerdir.

Bibliyografya

- Ayhan, Veysel-Pirinççi Ferhat:
Atacan, Fulya:
Bozarslan, Hamit:
Davışa, Adid:
Demirtaş, Erdem
Ersin, Nihat:
Hourani, Albert: Jaber, Abu Kamel:
Kalkan. Yılmaz:
L. Cleveland William: Mercan, Hüseyin Muhammed:
Özcan, Mesut:
Saddam Hüseyin Tarih Yeniden Yazılırken, Ankara.Bariş Platin Kitap,2008.
Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu, İstanbul, Bağlam Yayınlan, 2004.
Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonundan El-Kaide'ye.İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.
Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi Arap İsyanlarından Önce ve Sonra, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.
Arap Milliyetçiliği, İstanbul, Literatur Yayınları, 2004.
Ortadoğu'da Devlet Ve İktidar Otoriter Rejimler Üzerine Bir İnceleme, İstanbul, Metis Yayınları,2014.
Öncesi Ve Sonrasıyla Baas Partisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994.
Arap Halkları Tarihi, İstanbul, İletişim Yayınları,2008.
Arap Baas Sosyalist Partisi, Ankara, Altınok Matbaası.1970.
Bir Ortadoğu Gerçeği Irak Ve Saddam Hüseyin, İstanbul, Beyan Yayınları,1991,
Modern Ortadoğu Tarihi, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008.
Suriye Rejim ve Dış Politika, İstanbul, Açılım Kitap, 2012.
Sorunlu Miras Irak, Küre Yayınları.
Özkoç, Özge:
Pappe, İlan: Salihi, Emin: Şen, Sabahattin:
Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği, İç Ve Dış Politika (1943-1991).
Ortadoğu'yu Anlamalı.'Çev: Gül Atmaca, İstanbul, Ntv Yayınları, 2009.
Irak Siyaseti ve Etnik Kimlikler, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 2008.
Suriye Baas Partisi Ve İdeolojisi (Tarihi Ve Sosyal Temelleri),

Dok.1ora Tezi, İstanbul,1999.

Şentürk, Doğan:

Van Danı, Nikolas: Yeşilbursa, Kemal Behçet:

Yılmaz, Sait: Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, iki Doğu Komşumuz:

Irak-Iran, Cilt 44, Sayı 1, S.123.

Aym Tarihi: 9 Mart 1978.

Aym Tarihi: 28 Mart 1978.

Milliyet Gazetesi: 18 Temmuz 1979.

Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası Saddam'ın Baas'ı. İstanbul, Alfa Yayınlan, 2003.

Suriye Baas Partisi ve Birleşik Arap Cumhuriyeti, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002.

Çev: Aslı Falay-Semilî idiz Suriye'de İktidar Mücadelesi, 2000.

Geçmişten Günümüze Irak Meselesi

http://www.gefad.gazi.edu.tr/window/dosyapdf/2009/5/7_2.pdf.

Irak Dosyası, İstanbul, Kum Saati Yayınlan, 2011.

Milliyet Gazetesi: 3 Mart 1981.

Milliyet Gazetesi: 11 Aralık 1971.

T.C Dış işleri Bakanlığı, Dış Politika <http://www.mfa.gov.tr/Irak-Künyesi.tr.mfa>.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Cilt 10, İstanbul, 1994.

ISBN: 978-625-367-920-0